

VRIENDEN VAN DE STOLP

Dit is nummer 3 van de Nieuwsbrief van de Boerderijenstichting Noord-Holland. Gestaat is het aantal reacties, telefonisch en schriftelijk. Reacties van 'Vrienden van de stolp' naar aanleiding van eerder verschenen Nieuwsbrieven en ook van degenen die door hen attent zijn gemaakt op het bestaan van onze stichting. Om een indruk te geven van de aard der vragen volgt hier een opsomming van de verzoeken om advies in de periode april t/m september 1989.

De verzoeken hebben betrekking op:

- specifieke verbouwingsvraagstukken (dakkapel, dakramen, ronde schoorsteen, raam-indeling, voegwerk);
- financiële regelingen, subsidie-mogelijkheden;
- kleur van houtwerk;
- erf- en tuinindeling.

De verzoeken waren afkomstig van (aspirant-)stolpbewoners in Wognum, Bergen, Uitgeest, Oosthuizen, Opperdoes, Oudesluis, Alkmaar en Obdam.

Vrienden / donateurs

Eerder deelden wij mee dat de financiële situatie van de Boerderijenstichting nog bescheiden is. Wij vroegen u in Nieuwsbrief nummer 2 op vrijwillige basis donateur te willen worden om aldus bij te dragen in de kosten die vergezeld gaan met de uitgave van nieuwsbrieven. Een aantal van u reageerde spontaan en positief; een (groter) aantal anderen (nog) niet. Onze actie overziend kwamen wij tot de conclusie wellicht wat veel ineens te hebben gevraagd. Er zijn, u zult dat zelf regelmatig ervaren, nogal wat stichtingen, verenigingen en (actie-)comité's op tal van terreinen die een beroep doen op financiële ondersteuning. Wij beseffen daarom dat het de voorkeur verdient uw (vrijwillige) bijdrage aan te passen.

Het bedrag voor 1990 is vastgesteld op f 12,50. Degenen die hun donatie (die eerder was gesteld op f 25,-) al hadden overgemaakt, beschouwen wij als donateurs die hun bijdrage óók voor 1990 al hebben voldaan.

Advisering

Verzoeken om advies gaarne schriftelijk in te dienen bij het secretariaatsadres. Wij zullen het verzoek door eigen stichtingsleden-architecten behandelen of verwijzen naar specifieke deskundigen. Ook is het mogelijk bij verzoeken om advies m.b.t. constructief-technische onderwerpen een 'bezoek aan huis' af te leggen. Het eerste advies is kosteloos.

EERDER VERSCHENEN ARTIKELEN

Nieuwsbrief 1 (december 1988):

- De Stolp en de Stichting
- Doelstelling Boerderijenstichting
- Kort overzicht van adviezen en contacten
- De Noordhollandse stolp en de beplantingen (hoofdartikel)
- Verbouwen van een stolp is vakwerk
- Tentoonstelling De stolp te kijk
- Boerderijenstichtingen bijeen.

Nieuwsbrief 2 (april 1989):

- Subsidiefonds voor kleine restauraties
 - Steeds minder stolpen
 - Lasten en lusten van een boerderijmonument (hoofdartikel)
 - Eerste hulp voor uw stolp
 - Ronde schoorstenen.
- In de komende nummers zal aandacht worden geschonken aan o.a.:
- Brandpreventie en verzekering
 - Bedreiging van houtwerk door ongedierte
 - De stolp van het kwartaal.

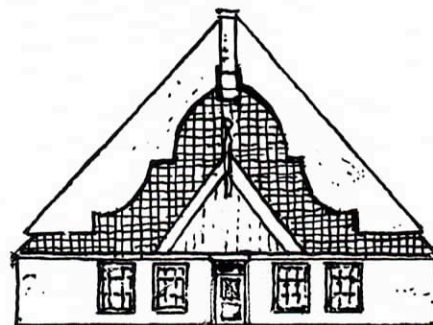
Het bestuur van de Boerderijenstichting Noord-Holland 'Vrienden van de stolp' wordt gevormd door:

- J. J. Schilstra (voorzitter)
Komlaan 23, 1861 EE Bergen.
- dr. ir. R. van de Waal
Offenbachlaan 29,
2102 ZL Heemstede.
- J. van Diepen (penningmeester)
Zuiderdracht 14,
1696 AL Oosterblokker.
- C. de Jong
Middenweg 189,
1462 HM Middenbeemster.
- F. Truijten
Dijkeinde 1, 1153 PH Zuiderwoude.
- M. de Kuyper
Rokin 87 1, 1012 KL Amsterdam.
- M. Groentjes
Schapenlaan 20, 1862 PW Bergen
(02208-94551) (secretariaatsadres).

STOLP EN RIETEN DAK

Riet wordt reeds duizenden jaren als bouw materiaal gebruikt, mede omdat het in de directe omgeving gewonnen kon worden. Als een warme deken vlijt het zich over een gebouw heen.

Wegens het grote brandgevaar is de toepassing ervan in de loop der eeuwen teruggedrongen. Technische en architectonische overwegingen zorgen ervoor dat de vraag naar het rieten dak blijft en het rietdekkersvak niet uitsterft. Het lichte gewicht kan een voordeel zijn, evenals de eenvoudige hoek- en kilkeperconstructie en het relatief gladde oppervlak, waardoor rieten daken zeer stormvast zijn en bovendien volkomen waterdicht, waarbij het de uitwaseming van dampen (van bijvoorbeeld vee) wel doorlaat.

Voorbeeld van een dakspiegel.

In Noord-Holland zien wij veel gebouwen gedekt met riet en dakpannen. De dakpannen liggen dan meestal boven het woongedeelte, waar het brandgevaar groter en de uitwaseming niet van belang is; enkele rijen pannen aan de onderzijde zorgen ervoor dat het regenwater gemakkelijker in een goot kan worden opgevangen. De spiegel, uitgesneden of eigenlijk geklopte lijn tussen riet en dakpannen, levert fraaie en karakteristieke vormen op. Een rieten dak gaat zo'n 25 tot 40 jaar mee, afhankelijk van wind- en regenrijde.

Informatie:
Centraal Bureau Vakfederatie Rietdekkers (03489-213).

BOERDERIJ EN WATERPEIL

De laatste jaren is het probleem van waterpeil-verlaging, ook met betrekking tot boerderijen, actueel. Immers, door peilverlaging van het oppervlaktewater en de daling van de grondwaterstand, ontstaat het risico dat het houtwerk gaat rotten en funderingen verzakken, met alle consequenties van dien.

De geologische situatie in Noord-Holland is zeer verschillend. En ook het leggen van een fundering had op diverse manieren plaats. In sommige gebieden zoals in Kennemerland, op Wieringen en Texel en in enkele delen van Westfriesland, kon de fundering van een boerderij direct op de grondslag (zandplaat) worden gezet. In andere streken waar de draagkrachtiger grondlagen dieper liggen, soms tot zes meter en in de Zaanstreek nog wel dieper, werd de fundering op 'kleef' gezet. Hierbij werden de palen niet tot op het zand geheid, maar zo diep als nodig was om voldoende weerstand te verkrijgen. Vlak onder het grondwaterpeil werd bij de bouw een houten vloertje ('kesp' of 'beun') gelegd. Onder water is hout bestendig; erboven niet. Hierop werd de stenen voeting gemetseld waar men boven elk der vierkant-stijlen plaatste.

Het artikel van de heer Vethman gaat in op de verschijnselen die optreden bij peilverlaging van het oppervlaktewater.

Meer dan 500 jaar peilverlaging

Na de eerste bedijkingen in Hollands Noorderkwartier (omstreeks 1000 na Chr.) ter bescherming tegen de zee, begon de bodem in te klinken als gevolg van de ontginning van de gronden. In de 15e eeuw al ontstond de behoefte aan bemaling en sindsdien is een proces op gang gebracht van klink en verdergaande waterpeilverlaging. In de 20e eeuw is er bovendien de behoefte gegroeid meer grond 'droog te leggen' ten behoeve van een groter agrarisch rendement ('het verhogen van het producerend vermogen van de grond'). De laatste jaren ondervindt waterpeilverlaging steeds meer weerstand.

Ruilverkavelingen

Sinds de jaren vijftig werden de meest vergaande peilverlagingen door middel van ruilverkavelingen gerealiseerd. Er werden in de eerste periode nauwelijks bezwaren gehoord. De klachten die er kwamen konden vrijwel altijd worden teruggevoerd tot andere oorzaken dan peilverlaging. Van schade die feitelijk als gevolg van peilverlaging ontstond, is thans nog weinig bekend. De ruilver-

Water rond de stolp, zoals aan de Walingsdijk, Wester-Koggenland. Foto: Wijndel Jongens.

kavelaars van toen verwachtten die ook bijna niet in zavel- en kleigronden, waar de gronden over het algemeen slecht doorlatend zijn.

De verticale zowel als de zijdelingse aan- en afvoer van het water verloopt in dergelijke gronden zo traag dat door natuurlijke oorzaken - andere dan de peilverlaging - een zeer grote aanslag op het niveau van het grondwater wordt gedaan. Hierbij valt te denken aan uitdroging door zon- en windinvloed en niet te vergeten de invloed van beplantingen. Grote bomen hebben honderden liters water per dag nodig. Het totale wateronttrekkende effect daarvan op de bodem is dan ook van zodanige omvang dat deze meestal een grotere invloed op de grondwaterstand heeft dan de peilverlaging op zich. De onttrokken waterhoeveelheden kunnen in die situatie onmogelijk door verticale- of zijdelingse aanvoer worden opgevangen. Er zal tijdens het groeiseizoen steeds een belangrijk tekort ontstaan.

Soms wordt wel verondersteld dat een aanliggende sloot op hoog peil dat tekort aan grondwater gemakkelijk kan opheffen. Deze gedachte blijkt volgens praktijkwaarnemingen niet reëel te zijn. De trage, zijdelingse stroming in de grond is er niet alleen de oorzaak van; gebleken is ook dat bij infiltratie de slootwand vrij snel dichttrekt met bagger en in het water zwevende stoffen.

In minder goed doorlatende gronden (zavel tot klei) komt het dan ook vrijwel niet voor dat in het groeiseizoen de grondwaterstand bij de fundering gelijk is aan die in de sloot. Een veel voorkomende waarneming is daarentegen dat op korte afstand uit de sloot een grondwaterstand wordt gemeten die er sterk van afwijkt.

Boerderij en waterpeil

Het ligt voor de hand dat boerderijbewoners na de peilverlaging een kritische houding aannemen. De eerste waarnemingen schijnen hun angstige vermoedens te bevestigen. De grondwaterstand bij de fundering blijkt inderdaad erg laag te zijn. Een controle van de muren leert bovendien dat er hier en daar scheuren aanwezig zijn. In het algemeen is de constatering nieuw, maar de feiten oud. De scheuren zijn vaak reeds verkleurd, zo niet zwart, of een bestaande scheur is nog verder gegaan. Boerderijen worden thans veel meer dan vroeger bewoond door stedelingen. Ze kennen de optredende geluiden bij storm en droogte niet, evenmin als het periodieke verschijnsel van klemmende deuren. Dikwijls hebben ze ook geen weet van de regelmatig voorkomende verzakkingen van de vaak toch wel lichte, in veel gevallen op kleef staande, fundering (met palen die niet tot op het zand zijn geheid). Begrijpelijk dat nieuwe bewoners ex-

tra ongerust zijn. Van wat er eventueel werkelijk aan de hand kan zijn, hangt in belangrijke mate af van de wijze waarop de boerderij is onderhouden, alsmede van de manier waarop verbouwingen zijn uitgevoerd. Wat het laatste betreft komt het bijvoorbeeld nogal eens voor dat er houten wanden door muren zijn vervangen zonder dat de fundering werd verzwakt. Dit veroorzaakt dan een extra belasting van de fundering met verzakking als gevolg. Zo zijn er dus nogal wat oorzaken buiten de peilverlaging die leiden tot verzakkingverschijnselen. Het aantonen dat een verzakking een direct gevolg van een peilverlaging zou zijn is dan ook niet gemakkelijk.

Nieuwe inzichten

Werd voorheen de mening van de ruilverkaveling in de praktijk gevormd en min of meer door de praktijk bevestigd, thans kan in gebieden waar het peil verlaagd worden geweten op een wetenschappelijk onderzoek. Daar blijkt vaak uit dat voor het behoud van het bestaande grondwaterniveau bij funderingen op goed doorlatende zand- en veengronden het handhaven van een sloot op het oude peil bij de gebouwen, goed kan functioneren.

In zavel- en kleigebieden kan het op deze wijze handhaven van het oude peil enigzins de al genoemde geringe zijdelingse waterafvoer iets beperken; vooral van enige betekenis bij grote peilverlagingen. Een betere maatregel in zavel- en kleigebieden kan zijn de sloten bij de gebouwen te dempen. In die situatie wordt namelijk de mogelijkheid geschapen om in de winter een grote voorraad water in de grond te bergen en te bewaren zodat deze beschikbaar komt voor water-onttrekkers in het groeiseizoen. Gebleken is dat hiermee de situatie zelfs beter kan worden dan ze voordien was. Een gedempte sloot kan namelijk meer water vasthouden dan een open sloot. Het water kan tot in het maaiveld worden opgeslagen zonder direct af te stromen.

Omdat peilverlaging in grotere gebieden meestal via een ruilverkaveling tot stand komt, is de landinrichtingscommissie in de eerste instantie gehouden eventueel voorkomende schade te vergoeden. Na de opheffing van de landinrichtingscommissie zal in het algemeen het betrokken waterschap die verantwoordelijkheid overnemen.

Zoals gesteld zal de bewijslast echter steeds moeilijk zijn, vooral als men bedenkt dat de maaiveldsdaling ook thans nog zeer aanmerkelijk is.

A. Vethman.

De auteur ing. A. Vethman is directeur Technische dienst van het waterschap Westfriesland.

BRAND EN HERBOUW

Verhoudingsgewijs branden er meer stolpen af dan andere bouwwerken. Raakt een stolp eenmaal in brand (door bijvoorbeeld bliksem-inslag of kortsluiting, -om twee veel voorkomende oorzaken te noemen-) dan is door de constructie en het materiaalgebruik met veel hout en vaak riet het gehele bouwwerk niet zelden in korte tijd reddeloos verloren. De afgelopen maanden is het stolpenbestand opnieuw teruggelopen door branden in stolpboerderijen in Venhuizen, Markenbinnen ('De Phoenix'), St. Maartensbrug en Wieringerwaard. In volgende Nieuwsbrieven wil de redactie aandacht besteden aan preventie en brandverzekering.

Herbouw van een stolpboerderij in de oorspronkelijke vorm komt nauwelijks of niet voor. Daar zijn diverse redenen voor aan te wijzen, waarvan één der belangrijkste is: de omvangrijke kosten. Daarbij willen en/of kunnen overheden niet altijd medewerking verlenen aan herbouw die in ieder geval aan de hoofdvorm van de verloren gegane stolp, recht doet. De historicus J. Bremer (auteur van o.a. publicaties over Wieringen, Wierin-

gerwaard en de Zijpe) pleitte naar aanleiding van een brand in een stolp te Wieringerwaard voor verplichte herbouw in de vorm van een stolp

Het Historisch Genootschap 'Oud West-Friesland', al jaren actief waar het gaat om behoud en bescherming van het Westfriesse culturele erfgoed, heeft op de recent gehouden 'Westfriezendag' aangekondigd een initiatief te nemen voor een onderzoek. Een onderzoek naar de mogelijkheden om in nader te bepalen gevallen, de extra kosten die voortvloeien uit reconstructie, aanpassing en restauratie van verbrande stolpen -naast de verzekeringsgelden- boven water te krijgen. Hiertoe denkt het Genootschap een constructie uit te werken waarbij zij premie-betalingen en subsidie-inkomsten zal garanderen.

Een initiatief dat onze Boerderijenstichting van harte ondersteunt, tegelijkertijd realiserend dat er aan de uitwerking nog vele haken en ogen vastzitten.

Het initiatief is ook daarom van belang omdat het een signaal betekent naar gemeentebesturen om in gezamenlijk overleg alle mogelijkheden voor een verantwoorde herbouw van een stolpboerderij na een brand te onderzoeken.

De brandweerlieden konden niet verhinderen dat de boerderij afbrandde. (Foto Marcel Rob)

Stolpboerderij in Venhuizen in vlammen op

(Van onze verslaggever)

VENHUIZEN — Een uitslaande brand heeft gisteravond een stolpboerderij aan het Westeinde in Venhuizen verwoest. Bij de brand raakte de vrouw des huizes, mevrouw Ruiters, gewond. Zij moest worden

overgebracht naar het Brandwondencentrum in Beverwijk.

De brand brak omstreeks kwart voor zeven door nog onbekende oorzaak uit. Het vuur greep snel om zich heen. De brandweerkorpsen van Venhuizen, Hem en Wijdenes hadden de vlammen om half acht bedwongen. De boerderij, met een witlof-koelruimte, en een bijgebouw waren op dat moment al verloren. Mede doordat er geen wind stond sloeg de brand niet over naar omliggende gebouwen.

Onderzoek nodig naar kwaliteit van bestaande woningvoorraad Schermer wil meer geld voor herstel woningmonumenten

(Van onze verslaggever)

SCHERMER — De gemeente Schermer wil in de komende jaren meer geld besteden aan het herstel van de vele woningen in de gemeente die als 'beeldbepalend monument' kunnen worden aangemerkt. Daaronder bevinden zich de meeste stolpboerderijen en verschillende karakteristieke arbeiderswoningen.

De gemeente wil hiertoe overgaan omdat in de praktijk gebleken is dat de vraag naar financiële steun voor monumentenherstel veel groter is dan de gemeente aan middelen beschikbaar heeft. Het in de afgelopen jaren opgebouwde fonds dorpsvernieuwing zal nu worden toegevoegd aan de bijdragen die Rijk en provincie jaarlijks leveren aan de monumentenzorg in de Schermer. Met name bij de provincie hoopt de gemeente een hogere bijdrage te kunnen lospeuteren.

Op die manier kan een bewoner die zijn beeldbepalende pand opknaapt, in ieder geval in aanmerking komen voor een vergoeding van een gedeelte van de restauratiekosten. Bovendien krijgt men van de gemeente een bijdrage van f 500,- in de onderhoudskosten.

De gemeente wil van de provincie geld los krijgen voor een onderzoek naar de bestaande woningvoorraad van 25 jaar en ouder. Zo kan goed vastgesteld worden hoe groot de komende jaren de behoefte aan renovatie van woningmonumenten zal zijn. Bovendien kunnen aan de

hand van zo'n onderzoek prioriteiten worden vastgesteld. De gemeente Schermer wil in samenwerking met de Boerderijenstichting Noord-Holland onderzoeken welke panden in de polder als beeldbepalend kunnen worden beschouwd.

Verdeling

In de verdeling van het geld voor het herstel van woningmonumenten streeft de gemeente ernaar eenderde deel van het budget ten goede te laten komen aan herstel van stolpboerderijen. De rest wordt besteed aan verbetering van 'normale woningen' die als monument kunnen worden gezien. Daartoe worden ook de stolpboerderijen gerekend die nog een agrarische functie hebben. Veel stolpboerderijen in de Schermer hebben uitsluitend een woonfunctie. De gemeente gaat er van uit dat de bewoners van die categorie huizen zelf voldoende kapitaalkrachtig zijn om herstel in aanzienlijke mate zelf te bekostigen. Wel wordt tot nu toe voor de stolpboerderijen zonder agrarische bestemming vaker een bijdrage verlangd dan voor de andere categorieën.

De politiek in de Schermer heeft de verordening inmiddels in de commissie milieu en sportzaken met enthousiasme ontvangen. 'Een ambtelijk hoogstandje' en 'een staaltje creatieve huisvlijt' waren enkele van de kwalificaties in de commissie over de nieuwe subsidieverordening dorpsvernieuwing en monumentenherstel.

De gemeente Schermer wil meer financiële ruimte scheppen voor herstel van beeldbepalende panden, zoals de meeste stolpboerderijen in de polder.

(Foto: Studio Wick Natziij)

Noordhollands Dagblad, 16 sept. 1989

BESCHERMING STOLPEN IN DE SCHERMER

De gemeente Schermer heeft een Nota opgesteld die een subsidieverordening aankondigt waarin aspecten van dorpsvernieuwing en monumentenzorg zijn gecombineerd. Hiermee wordt de mogelijkheid geboden actiever in te spelen op herstel van "woningmonumenten"; beeldbepalende panden waartoe de meeste stolpboerderijen behoren. Een onderzoek naar de aard en toestand van wat onder "woonhuismonumenten" moet worden verstaan, zal daarbij als basis dienen. De gemeente streeft bij de verdeling van beschikbare subsidiemiddelen éénderde deel ten goede te laten komen aan herstel van stolpboerderijen. Hieronder vallen ook de stolpen die nog een agrarische functie hebben. Onze Boerderijenstichting heeft bij de totstandkoming van de Nota van advies gediend en een aantal criteria vastgesteld die door de ervaring in advisering aan stolpbewoners zijn ingegeven.

Gewezen werd hierbij op het feit dat niet alleen het aantal stolpen bekend moet zijn, maar ook de aard, staat en

functie ervan; welke bouwtechnische voorzieningen zijn uitgevoerd, welke nog zijn gewenst en welke functie(s) wel of niet gestimuleerd moet(en) worden. Tenslotte is door onze stichting een inventarisatie per object bepleit aan de hand van een bouwkundig onderzoek. Een proef-onderzoek kan daarbij een methodiek opleveren die voor de gehele inventarisatie wordt toegepast.

Nadere inlichtingen over advisering aan gemeentebesturen wordt door onze stichting gaarne verschaft.

DE STOLP TE KIJK

Met deze, inmiddels bekend klinkende, naam is in 1978 een boek over de stolpboerderij verschenen (tweede druk in 1980) en reist sinds dat jaar een tentoonstelling over het wel en wee van de 'Noordhollandse piramide' door heel de provincie. Het boek is al enkele jaren uitverkocht. Inmiddels is gebleken dat er nog steeds veel vraag naar is.

Op initiatief van onze boerderijenstichting zal het boek in geactualiseerde vorm worden heruitgegeven. Een handzame uitgave (20 x 21 cm) met hoofdstukken over de relatie stolp en omgeving door de eeuwen heen (J.J. Schilstra); de ontwikkelingsgeschiedenis van de Noordhollandse boerderij (L. Brandts Buys; de in 1983 overleden auteur van het standaardwerk 'De landelijke bouwkunst in Hollands Noorderkwartier') en 'Het verbouwen van een stolp' (C. de Jong). Er is veel recent fotomateriaal van Wijndel Jongens opgenomen, alsmede (bestek-) tekeningen, plattegronden en reproducties van prenten, schilderijen ('de stolp in de kunst') en kaarten.

124 pagina's, o.a. in kleur. Het boek is een uitgave van Stichting Uitgeverij Noord-Holland en de Boerderijenstichting Noord-Holland en verschijnt omstreeks maart 1990.

Nieuwsbrief nr. 3, oktober 1989

Verzoeken om advies gaarne schriftelijk te richten aan: Boerderijenstichting Noord-Holland, Schapenlaan 20, 1862 PW Bergen.